

Зміст

Передмова	9
-----------------	---

Книга перша. Злет Адольфа Гітлера

Розділ 1. Народження Третього Райху	15
1.1. Пришестя Адольфа Гітлера	18
1.2. Ранні роки Адольфа Гітлера	23
1.3. «Найсумніший період мого життя»	30
1.4. Пагіння ідей Адольфа Гітлера	35
Розділ 2. Народження нацистської партії	44
2.1. Початок нацистської партії	48
2.2. Пришестя «фюрера»	61
Розділ 3. Версальська угода, Ваймар і «Півний путч»	70
3.1. Тінь Версальської угоди	75
3.2. Дім розділений	78
3.3. Повстання у Баварії	81
3.4. «Півний путч»	87
3.5. Суд над зрадниками	95
Розділ 4. Ідеї Гітлера і коріння Третього Райху	100
4.1. Історичне коріння Третього Райху	111
4.2. Інтелектуальні підвалини Третього Райху	118
4.3. Дивне життя і праці Г. С. Чемберлена	126

Книга друга. Тріумф і консолідація

Розділ 5. Шлях до влади: 1925–1931	139
5.1. Інтерлюдія відпочинку і романів для Адольфа Гітлера	153
5.2. Можливості, надані Великою депресією	159
Розділ 6. Останні дні Республіки: 1931–1933	175
6.1. Гітлер проти Гінденбурга	181
6.2. Фіаско Франца фон Папена	190
6.3. Шляйхер: останній Канцлер Республіки	203
Розділ 7. Нацифікація Німеччини: 1933–1934	216
7.1. Підпал Райхстагу	219
7.2. Gleichschaltung: «Уніфікація» Райху	224

Купити книгу на сайті kniga.biz.ua >>>

7.3. «Жодної другої революції!»	233
7.4. Початок нацистської міжнародної політики	238
7.5. Кривава чистка 30 червня 1934 р.	243
7.6. Смерть Гінденбурга	257
Розділ 8. Життя у Третньому Райху: 1933–1937	262
8.1. Гоніння на християнські церкви	265
8.2. Нацифікація культури	272
8.3. Контроль над пресою, радіо і кіно	276
8.4. Освіта у Третньому Райху	280
8.5. Рільник у Третньому Райху	289
8.6. Економіка Третього Райху	291
8.7. Рабська праця робітників	296
8.8. Правосуддя у Третньому Райху	301
8.9. Уряд Третього Райху	308

Книга третя. Шлях до війни

Розділ 9. Перші кроки: 1934–1937	315
9.1. Розірвання Версальської угоди	317
9.2. Суботня несподіванка	320
9.3. Переворот у Рейнській області	327
9.4. 1937 рік: «Жодних несподіванок»	338
9.5. Доленосні рішення 5 листопада 1937 р.	341
Розділ 10. Дивна і доленосна інтерлюдія: Падіння Бльомберга, Фріча, Нейрата і Шахта	348
10.1. Падіння фельдмаршала фон Бльомберга	351
10.2. Падіння генерала барона Вернера фон Фріча	354
Розділ 11. Аншлюс: Викрадення Австрії	362
11.1. Зустріч у Берхтесгадені: 12 лютого 1938 р.	365
11.2. Чотиритижнева агонія: 12 лютого — 11 березня 1938 р.	371
11.3. Крах Шушніга	378
Розділ 12. Шлях до Мюнхена	399
12.1. Перша криза: травень 1938 р.	403
12.2. Вагання генералів	408
12.3. Народження змови проти Гітлера	415
12.4. Чемберлен у Берхтесгадені: 15 вересня 1938 р.	428
12.5. Чемберлен у Голдесберзі: 22–23 вересня	436
12.6. Остання мить	447
12.7. «Чорна середа» і змова Гальдера проти Гітлера	450
12.8. Капітуляція у Мюнхені: 29–30 вересня 1938 р.	461
12.9. Наслідки Мюнхенської угоди	469
Розділ 13. Чехословацька держава перестає існувати	476
13.1. «Тиждень розбитих вітрин»	478
13.2. Словацька «здобуває» свою «незалежність»	486
13.3. Випробовування доктора Гаха	493

Розділ 14. Черга Польщі	505
14.1. Невеличка агресія, ніби між іншим	511
14.2. Тиск на Польщу	513
14.3. План «Вайс»	517
14.4. Гітлерова відповідь Рузвельту	522
14.5. Втручання Радянського Союзу I	527
14.6. Сталевий пакт	534
14.7. Гітлер спалює за собою мости: 23 травня 1939 р.	535
14.8. Втручання Радянського Союзу II	542
14.9. Плани тотальної війни	549
14.10. Втручання Радянського Союзу III	553
14.11. Вагання союзників Німеччини	561
14.12. Чіано в Зальцбурзі й Оберзальцберзі: 11–13 серпня	563
Розділ 15. НАЦИСТСЬКО-РАДЯНСЬКИЙ ПАКТ	567
15.1. Військова нарада в Оберзальцберзі: 14 серпня	569
15.2. Нацистсько-радянські переговори: 15–21 серпня 1939 р.	575
15.3. Військова нарада 22 серпня 1939 р.	584
15.4. Переговори із союзниками в Москві заходять у глухий кут	588
15.5. Ріббентроп у Москві: 23 серпня 1939 р.	594
Розділ 16. Останні дні миру	602
16.1. Муссоліні дає заднього	609
16.2. Радість і збентеження змовників	616
16.3. Останні шість днів миру	623
16.4. Німеччина і Великобританія у вирішальний момент	627
16.5. Останній день миру	645
Розділ 17. Початок Другої світової війни	657
17.1. Муссоліні втручається в останній момент	663
17.2. Польська війна перетворюється на Другу світову	669
Примітки	685
Зміст другого тому	704

Передмова

Хоч мені довелося жити і працювати у Третньому Райху впродовж першої половини його короткого існування, спостерігаючи, як Адольф Гітлер спочатку сконсолідував владу диктатора цієї величної, але незбагненної держави, а потім повів її на війну і завоювання, цей особистий досвід не схилив би мене до спроби написати цю книжку, якби наприкінці Другої світової війни не сталася подія, що мала виняткове значення для історії.

Ідеться про захоплення основної маси таємних архівів німецької влади і всіх її гілок, включно з архівами Міністерства закордонних справ, армії і флоту, Націонал-соціалістичної партії і таємної поліції Генріха Гімmlера. Мені здається, що ще ніколи до рук сучасних істориків не потрапляв такий величезний скарб. Дотепер велика держава, навіть якщо її було переможено у війні, а уряд повалено революцією, як це відбулося з Росією у 1917 р. та Німеччиною у 1918 р., далі зберігала свої архіви, і публікувалися лише ті документи, що відповідали інтересам правлячого режиму.

Стрімке падіння Третнього Райху навесні 1945 р. призвело до оприлюднення не лише величезної кількості таємних документів, а й інших безцінних матеріалів, як-от приватних щоденників, суворо засекречених промов, конференційних доповідей і листування, та навіть розшифровок телефонних розмов нацистського керівництва, магнітний запис яких здійснював спеціальний відділ, створений Германом Герінгом при Міністерстві авіації.

Наприклад, генерал Франц Гальдер вів стенографічними записами за системою Габельзбергера об'ємний щоденник, де фіксував не лише дні, а й години доби. Це унікальне джерело стислої інформації за період від 14 серпня 1939 року до 24 вересня 1942 року, коли він очолював Генеральний штаб Сухопутних військ і щодня контактував з Гітлером та іншими керівниками нацистської Німеччини. Це найбільш інформативний з німецьких щоденників, але є й інші, що також мають величезну цінність, наприклад, щоденники доктора Йозефа Геббельса, Міністра пропаганди і близького партійного

соратника Гітлера, а також генерала Альфреда Йодля, начальника штабу оперативного керівництва Верховного Головнокомандування Вермахту (ОКВ). Є також щоденники самого ОКВ і Верховного командування військового флоту. Направду, шістдесят тисяч тек архіву німецького флоту, що були захоплені у замку Тамбах неподалік від Кобурга, містять майже всі сигнали, корабельні журнали, щоденники, меморандуми тощо німецького флоту до квітня 1945 р., коли їх було знайдено, і аж від 1868 р., коли було створено модерний німецький флот.

485 тонн документів німецького Міністерства закордонних справ, захоплених 1-ю армією США у різних замках і шахтах гірського масиву Гарц просто перед тим, як їх збиралися спалити за наказом з Берліна, покривають не лише період Третього Райху, але через Ваймарську республіку сягають початків Другого Райху Бісмарка. Упродовж багатьох років після війни величезні масиви нацистських документів були запечатані на великому складі армії США в Александрії, штат Віргінія, а наш уряд не виявляв жодного інтересу навіть до того, аби відкрити упаковки, щоб з'ясувати, чи матеріали під ними мають якусь історичну цінність. Нарешті, у 1955 р., через десять років після захоплення, завдяки ініціативі Американської історичної асоціації і щедрості кількох приватних фондів, александрійські папери були відкриті, і жалюгідно малесенька група дослідників, без відповідного персоналу і оснащення, взялася до роботи, відсіюючи і фотографуючи документи, аби встигнути до того, як уряд, який надзвичайно квапився із цим питанням, поверне їх до Німеччини. Документи виявилися цінною знахідкою.

Цінними виявилися і такі документи, як-от: частково застенографовані записи 51 «наради у фюрера» про поточну воєнну ситуацію, як її бачили й обговорювали у Ставці Гітлера, а також повний текст застільних розмов нацистського вождя зі старими партійними товаришами і секретарями під час війни: першу групу документів врятував з обгорілих залишків паперів Гітлера у Берхтесгадені офіцер розвідки 101-ї повітряно-десантної дивізії США, а другу знайшли серед документів Мартіна Бормана.

Сотні тисяч захоплених нацистських документів поспіхом збирали у Нюрнберзі як докази під час суду над основними нацистськими воєнними злочинцями. Досліджуючи першу частину цього суду, я зібрав стоси зроблених на мімеографі копій, а пізніше ще й 42 опубліковані томи свідчень і документів, з додатком 10 томів багатьох важливих документів, перекладених англійською. Тексти інших паперів, опублікованих у п'ятнадцяти томній серії матеріалів 20 послідовних нюрнберзьких судів, є також цінними, хоч багато документів і свідчень були опущені.

Урешті, на додаток до безпрецедентно великої кількості документів, є також записи вичерпних допитів німецьких офіцерів, партійних і державних діячів і їхні подальші зізнання під присягою у різноманітних післявоєнних

судах — усе це надає історикам матеріали, які, на мою думку, ніколи не були доступні з таких джерел, якщо йдеться про попередні війни.

Звісно, я не прочитав усієї цієї різючої кількості документів — це за межами можливостей окремої особи. Але я зміг опрацювати їх солідну частину, гальмуючи, як і всі працівники на такій багатющій ниві, через брак будь-яких зручних покажчиків.

Доволі дивовижно, як мало ми, журналісти і дипломати, що працювали у Німеччині нацистських часів, насправді знали про те, що відбувалося за фасадами Третього Райху. Тоталітарна диктатура, за самою своєю природою, діє утаємничено і знає, як зберегти цю таємницю від цікавих очей чужаків. Доволі легко було просто зафіксувати й описати звичайні, захопливі і часто огидні події життя Третього Райху: прихід Гітлера до влади, пожежу в Райхстазі, кривавий Путч Рема, аншлюс Австрії, капітуляцію Чемберлена у Мюнхені, окупацію Чехословаччини, напад на Польщу, Скандинавію, Захід, Балкани і Росію, жахи нацистської окупації, концентраційних таборів і винищення євреїв. Але доленосні рішення, ухвалені таємно, інтриги, зради, мотиви й омани, що вели до їх ухвалення, ролі, зіграні основними дійовими особами на лаштунках, обсяг влаштованого терору і техніка його організації — усе це і навіть більше лишалося переважно прихованим від нас аж доти, доки не спливали на поверхню німецькі таємні документи.

Дехто може гадати, що ще зарано намагатися писати історію Третього Райху, що таке завдання варто лишити пізнішим поколінням дослідників, яким час дасть відчуття перспективи. Я побачив, що такий погляд домінує у Франції, коли їздив туди на дослідження. Як мені пояснили, історики не мають братися за теми, сучасніші за Наполеонівську добу.

У цього кута зору є багато принад. Більшість істориків вичікували п'ятдесят чи навіть сто років, чи більше, перш ніж спробувати написати дослідження якоїсь країни, імперії чи доби. Але чи не було основною причиною цього те, що знадобилося так багато часу, аби відповідні документи вийшли на поверхню, щоб історики отримали автентичний матеріал, який вони потребували? І хоч відчуття перспективи було досягнуто, чи не втрачалося дещо через те, що в авторів неминуче було відсутнє особисте знайомство з життям і атмосферою тих часів та історичними особами, про яких вони писали?

У випадку з Третім Райхом, а це доволі унікальний випадок, майже всі документальні матеріали стали доступні одразу після його падіння, і вони були доповнені свідченнями військових і цивільних керівників, що вижили, іноді, взятими у них напередодні їхньої страти. З такими незрівнянними джерелами, що стали доступні вже так швидко, а також з усе ще свіжою в мені пам'яттю про життя у нацистській Німеччині, про зовнішність, поведінку і природу осіб, які правили нею, насамперед Адольфа Гітлера, я вирішив, будь-що, спробувати записати історію злету і падіння Третього Райху.

«Я пережив усю війну, — зауважує Фукідід у своїй “Історії Пелопоннеської війни”, одній з найвеличніших з-поміж будь-коли написаних праць з історії, — і тепер перебуваю у тому віці, коли можу порівнювати події і висловлювати моє ставлення до них, аби дізнатися про них усю правду».

Мені було особливо важко і не завжди можливо дізнаватися всю правду про Гітлерову Німеччину. Лавина документальних матеріалів допомагала просунутися по шляху правди далі, ніж це здавалося можливим двадцять років тому, але сам обшир цих матеріалів часто може збивати з пантелику. Та й в усіх записах і свідченнях, зроблених людьми, завжди бувають незбагненні суперечності.

Безперечно, мої власні упередження, які неминуче виростають з мого досвіду і становлення, будуть час від часу проникати на ці сторінки. Я, в принципі, ненавиджу тоталітарну диктатуру, а до цієї відчував тим більшу огиду, чим більше я жив у ній і спостерігав, як жахливо вона ображає людський дух. Поза тим, у цій книжці я намагався бути суворо об'єктивним, дозволяючи фактам говорити за себе, і занотовував джерело для кожного факту. Жодні випадки, сцени чи цитати не є вигадкою: вони всі ґрунтуються на документах, свідченнях очевидців чи моїх власних спостереженнях. У тих півдес'ятка чи близько того випадках, коли трапляються певні припущення, оскільки факти відсутні, чітко вказано, що вони є припущеннями.

Я не сумніваюся, що багато хто буде сперечатися з моїми інтерпретаціями. Цього не уникнути, оскільки думка жодної людини не є беззаперечною. Ті, що я наважився висловити тут, аби додати точності і глибини оповіді, найкращі з того, що я зміг висувати зі свідчень, а також із власних знань і досвіду.

Напевне, Адольф Гітлер — останній великий авантюрист-завойовник у традиції Александра, Цезаря і Наполеона, а Третій Райх — остання з імперій, що пішли шляхом, раніше пройденим Македонією, Римом і Францією. Завіса впала, нарешті, на тій стадії історії, коли було винайдено водневу бомбу, балістичні ракети і ракети, що можуть поцілити в Місяць.

У нашу власну добу страхітливих, смертоносних пристроїв, яка так стрімко заступила попередню, перша ж велика наступальна війна, якщо вона колись вибухне, буде розв'язана навіженими самогубцями, які натиснуть на електронну кнопку. Така війна не триватиме довго, а по ній не буде жодної іншої. Не буде ані переможців, ані переможених, а тільки обгорілі рештки загиблих на знелюдненій планеті.